

Kırgızistanlı Şair ve Yazar Usmon Temur

Usmon Temur is a Poet and Writer of Kyrgyzstan

Erdal AYDOĞMUŞ * Öz

Kırgızistan'da Kırgız Türklerinin dışında Kazak, Özbek, Uygur, Tatar gibi Türk boylarının yaşadığı bilinmektedir. Bu Türk boylarından başka Kırgızistan'ın güneyinde yer alan Oş ve Celalabat şehirlerine bağlı bazı ilçe ve köylerde resmî kimliklerinde de Türk yazmakta olan bir topluluk bulunmaktadır. Şair ve yazar Usmon Temur da 1940 yılında Kırgızistan'ın Oş şehrine bağlı Aravan ilçesi, Çekabat köyünde dünyaya gelmiş, 2018 yılında da aynı köyde hayata gözlerini yummuş olan Türk kimliğiyle bilinen bir şair ve yazardır. Usmon Temur'un çocukluğu doğduğu topraklarda, yükseköğrenim ve çalışma hayatı Taşkent ve Oş'ta geçmiştir. Genelde şiirler yazmış olan Usmon Temur şiir dışında roman, hikâye, destan, drama, kıssa gibi nesir türünden de eserler vermiştir. Usmon Temur'un şiirlerini Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi ve Rusça olarak yazdığı görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de çok bilinmeyen Usmon Temur'un hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler ve şiirlerinden örnekler verilecektir.

* Doç. Dr., Kırgızistan - Türkiye
Manas Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Türkoloji Bölümü
erdal.aydogmus@manas.edu.kg
ORCID: 0000-0002-7642-7807
Bişkek / KIRGIZİSTAN

* Assoc. Prof. Dr., Kyrgyz - Turkish
Manas University, Faculty of
Literature, Department of Turkology
erdal.aydogmus@manas.edu.kg
ORCID: 0000-0002-7642-7807
Bişkek / KIRGIZİSTAN

Anahtar Kelimeler:

Usmon Temur, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Şiirleri.

Abstract

It is known that except the Kyrgyz Turks in Kyrgyzstan live other Turkish tribes such as Kazakhs, Uzbeks, Uyghurs, and Tatars. In addition to these Turkish tribes, there is a community that writes Turkish in their official identities living in some towns and villages connected to the cities of Osh and Celalabat in the south of Kyrgyzstan. Usmon Temur is a poet and writer known for his Turkish identity, who was born in 1940 in the village of Chekabat at the Aravan district of Osh, Kyrgyzstan and died in the same village in 2018. Usmon Temur spent his childhood in the land of his birth, he received higher education and worked in Tashkent and Osh cities. Usmon Temur who generally wrote poems also produced works of prose such as novels, stories, epics, dramas, and parables. It is seen that Usmon Temur wrote his poems in Kyrgyz Turkish, Uzbek Turkish, and Russian. In this study, information about the life and works of Usmon Temur, who is not well known in Turkey, and examples from his poems will be given.

Keywords:

Usmon Temur, Life of Usmon Temur, Works of Usmon Temur, Literary personality of Usmon Temur, Poems of Usmon Temur.

Başvuru/Submitted: 23/03/2023

Kabul/Accepted: 28/03/2023

Makale Bilgileri

- Atıf:** Aydoğmuş, E. (2023). Kırgızistanlı Şair ve Yazar Usmon Temur. *Selçuk Türkiyat*, (60): 153-170.
- Etik Kurul Kararı:** Etik Kurul Kararından muaftır.
- Katılımcı Rızası:** Katılımı yok.
- Mali Destek:** Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
- Çıkar Çatışması:** Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- Telif Hakları:** Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
- Değerlendirme:** İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
- Benzerlik Taraması:** Yapıldı – iThenticate.
- Etik Beyan:** sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
- Lisans:** Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

- Ethics Committee Approval:** It is exempt from the Ethics Committee Approval.
- Informed Consent:** No participants.
- Financial Support:** The study received no financial support from any institution or project.
- Conflict of Interest:** No conflict of interest.
- Copyrights:** The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
- Assessment:** Two external referees / Double blind.
- Similarity Screening:** Checked – iThenticate.
- Ethical Statement:** selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
- License:** Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Bağımsız Türk cumhuriyetlerinden biri olan Kırgızistan'ın farklı yerleşim yerlerinde Kırgız Türklerinden başka Özbek, Kazak, Uygur, Tatar gibi Türk boyları da yaşamaktadır. Bahsi geçen Türk boylarından başka Kırgızistan'ın güneyinde yer alan Oş ve Celalabat şehirlerine bağlı bazı ilçe ve köylerde *Türk* adıyla bilinen topluluk da bulunmaktadır.

Oş ve Celalabat'a bağlı ilçe ve köylerde yaşamakta olan Türkler hakkında Sovyetler Birliği döneminde sadece Vinnikov (1956) ile Karmışeva (1960) tarafından yapılmış birkaç çalışmanın dışında kendileri hakkında ne fazla bir çalışma ne de bilgi vardır. Adı geçen kişilerin yapmış olduğu çalışmalar kaynakça kısmında verilmiş olup o çalışmalarda bahsi geçen Türkler hakkında bazı bilgiler yer almaktadır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılıp Kırgızistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle de bu topluluk hakkında bitirme ve yüksek lisans tezleri ile bildiri, makale ve kitap gibi bazı çalışmaların yapıldığı bilinmektedir.

Makalenin asıl konusu olan şair ve yazar Usmon Temur da Kırgızistan'ın Oş ili Aravan ilçesi Çekabat köyünde dünyaya gelip bu köyde 17.12.2018 tarihinde hayatını kaybeden Türk kimliğiyle bilinen bir şair ve yazardır. Genç yaşta şiirler yazmaya başlayan Usmon Temur başta Özbek Türkçesi ile olmak üzere Kırgız Türkçesiyle de şiirler yazmış, bunların yanı sıra az sayıda Rusça şiirler de kaleme almıştır.

Bu çalışmada Usmon Temur'un hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş¹ Kırgız ve Özbek Türkçesi ile Rusça yazmış olduğu seçme şiirlerinden örnekler sunulmuştur. İncelenen şiirler Latin harfleriyle yazılmış sonrasında Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

1. Usmon Temur'un Hayatı

Usmon Temur, 30 Ocak 1940 tarihinde Kırgızistan'ın Oş ili Aravan ilçesine bağlı Çekabat köyünde tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babasının adı Taştemirbay, annesinin adı ise Adalathan'dır. Babası tarım dışında çobanlık da yaptığından çocukluğu yazları Nookat'ın yaylarında kışları ise köyünde geçmiştir. Kışın yaşamış olduğu köy hayatının güzellikleri, yazın ise yaşamış olduğu yaylalardaki heybetli dağların tabiatı şiirler yazmaya başlamasında etkili olmuştur.

1948 yılında eğitim hayatına başlayan Temur, 1958 yılında orta öğrenimini tamamlamıştır. Üniversite eğitimi için bugünkü Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te bulunan Millî Üniversite'ye kaydını yaptırmıştır. Fakat ailevi sebeplerden dolayı iki ay sonra buradaki eğitimini bırakmak zorunda kalmıştır. 1959 yılında tekrar üniversite eğitimi için Oş Devlet Pedagoji Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı bölümüne başlamıştır.

Usmon Temur'un yazmış olduğu şiirlerinden ilki lise yıllarındayken 1957 yılının Haziran ayında *Kırgızistan Akikati* adlı gazetede yayımlanmıştır.

Edebiyata olan ilgisinden dolayı üniversite yıllarından itibaren edebiyat öğrenci kulübü başkanlığı yapmıştır. 1960 yılında önce *25 Oktyabr Mektebi*'nde daha sonra da

¹ Usmon Temur'la ilgili çalışmada yer alan bilgiler 31.10.2012 tarihinde kendisiyle yapmış olduğumuz görüşme sonucu edinilen bilgilerden oluşmaktadır.

Oş Devlet Pedagoji Enstitüsü'nde İlham "İlham" adlı öğrenci kulübünün başkanlığını yürütmüştür.

Sürekli kendisini geliştirmeye yönelik şair sadece şiir değil roman, hikâye, destan gibi nesir türünden de eserler yazmış ve yazmış olduğu eserleri yayımlanmıştır.

1963 yılında askerlik görevini yerine getirmek üzere denizci olarak Büyük Okyanus'a giden şair askerlik görevi sırasında yazmaya ara vermemiş aksine yazmaya daha çok ağırlık vermiştir.

Şair kendisi hakkında şunları söylemiştir: "Askerlik görevimi yerine getirmek için gelmiş olduğum Büyük Okyanus'ta ne zaman nerede ilham gelse elime kâğıt kalem alıp şiirlerimi hemen kâğıda döktüm. *Şarq Yulduzi* "Doğunun Yıldızı", *Gülistân* "Gülistan", *Yaş Leninçi* "Genç Leninci", *Lenin Yöllari* "Lenin Yolları" adlı şiirlerimi askerlik yaptığım dönemlerde yazdım."

Usmon Temur hakkında başka şairler ise şöyle söylemiştir: "Hiç şüphesiz askerlik görevi Usmon Temur için şairlik açısından çok verimli olmuştur. Usmon Temur askerlik görevi sırasında şairlik yolunda zirve yapmıştır."

Askerlik süresi boyunca yüzlerce şiir üç tane de destan yazan Usmon Temur *Matros* "Denizci Şair" olarak anılmaya başlamıştır.

1965 yılında askerden izin için geldiğinde Dilbarhan Hanım ile evlenen Usmon Temur'un iki kız, dört oğlu vardır.

2. Usmon Temur'un İş Hayatı ve Deneyimleri

Usmon Temur iş hayatına ilk olarak öğrencilik yıllarında başlamıştır. Öğrencilik yıllarında *Galaba Bayrağı* "Zafer Bayrağı" adlı gazetede redaktör olarak görev almıştır. Daha sonra iş hayatının Oş ve Taşkent'te geçtiği görülmektedir. Şair, memleketi olan Oş'tan başka zaman zaman Taşkent'te de çalışmıştır. Askerlik dönüşü bir süre Oş'ta *Lenin Yolu* adlı gazetede çalıştıktan sonra Taşkent'e gitmiştir.

Bir süre Taşkent'te çalıştıktan sonra tekrar Oş'a dönen Usmon Temur, burada gazetecilik yapmaya devam etmiştir. Aynı zamanda *Babur adındaki Oş Dram-Tiyatrosu*'nda çalışmıştır. Burada görev yaptığı yıllarda drama türünde eserler yazmış bu eserler sahnelenmiştir.

1964'te Büyük Okyanus'ta denizci olarak askerlik görevini yerine getirdiği sırada bağlı olduğu gemi Japonya'daki Hiroşima kurbanlarını ziyaret amaçlı gitmiştir. Şair burada az da olsa Japon kültürünü tanıma fırsatı bulmuştur. Japonya dönüşü Hiroşima'da hayatını kaybeden çocukların ruhuna *Yamato* adlı bir destan yazmıştır. Yazmış olduğu destanın kısa varyantı daha sonra çocuk gazetesinde yayımlanmıştır. Okuyucular tarafından bu destan çok beğenilmiştir. Okuyucular Usmon Temur'a mektuplar göndererek destanla ilgili duygu ve düşüncelerini onunla paylaşmışlardır.

Usmon Temur 1968 yılında Semerkant, Buhara ve Aşkabat'ta dönemin önemli şair ve yazarlarıyla bir araya gelmiştir. Aynı yıl Kırgız şair Temirkul Ümötaliyev'in 60. yaş günü münasebetiyle Ümötaliyev'e *Halk Şairi* unvanı verilmiştir. Usmon Temur, Temirkul Ümötaliyev'in bazı şiirlerini Özbek Türkçesine aktardığı için Temirkul Ümötaliyev, *Kırgızistan Madaniyatı* adlı gazetede Usmon Temur için teşekkür mesajı

yayımlamıştır. Bundan sonra Usmon Temur'un Kırgızca şiirleri yayımlanmaya başlamıştır.

1969 yılında Kırgız şair Colon Mamutov ile birlikte Kişinev'de *Genç Şairler Festivali'*ne katılmıştır. Aynı yıl Oş'ta *Ukrayna Edebiyatı ve Sanatı Günleri* adlı bir program düzenlenmiştir. Farklı yerlerden programa katılmak üzere edebiyatçı ve gazeteciler ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un da olduğu grupla Oş'a gelmişlerdir. Bu vesileyle Usmon Temur ilk defa Cengiz Aytmatov'la tanışma fırsatı yakalamıştır. Yine 1969 yılında *Çaşma Ârzusi* "Çeşme Arzusu" adlı ilk kitabı yayımlanmıştır.

1970 yılının başına kadar 12 hikâye, 2 drama, 8 tane de kısa yazmıştır. Yazmış olduğu bu eserler o dönemde Sovyetler Birliği'nin siyasî yapısına uygun olmadığı gerekçesiyle yayımlanmamıştır.

1970 yılından itibaren ise Kırgız Türkçesiyle şiirler yazmaya başlamıştır. Başta Temurkul Umötaliev ve Sooronbay Cusuyev gibi önemli Kırgız şairler olmak üzere birçok şair Usmon Temur'un şairlik yönü hakkında olumlu görüş bildirmişlerdir.

1971 yılında Usmon Temur Taşkent'e giderek bir süre *Özbekstân Qışlâq Höcâligi* "Özbekistan Tarım ve Hayvancılık" daha sonra da *Gülistân* "Gülistan" adlı dergilerde çalışmıştır. Daha sonra tekrar Oş'a dönmüştür.

1975 yılında Kırgız şair Sooronbay Cusuyev'in *Daban* adlı kitabını Özbek Türkçesine aktarmış ve bu kitap Taşkent'te yayımlanmıştır.

1976 yılında *Kârbâbânın İstâgi* "Noel Babanın İsteği" adlı kitabı 30.000 adet basılmıştır. Bu kitapta çocuklar için yazılmış şiirler ve *Yamato* adlı destanı yer almıştır. Yine 1976 yılında *Şarqdän Mäktublär* "Doğudan Mektuplar" adlı kitabı Taşkent'te yayımlanmıştır. Bu kitapta askerlik görevi sırasında yazmış olduğu şiirleri ile *Nân Dâstânı* "Ekemek Destanı" adlı eseri kısa şekliyle yer almıştır.

1977 yılında *Zalvarlı Âdimlar* "Ağır Adımlar" adlı kitabı okurlarla buluşmuştur. Usmon Temur'un bu kitabında şiirlerinin yanı sıra askerî hikâyeleri yer almıştır.

1980 yılından itibaren tekrar eski iş yeri olan *Babur adındaki Oş Dram- Tiyatrosu'*nda çalışmaya başlayan Usmon Temur 1981 yılına geldiğinde ünlü Kırgız yazar Mar Bayciev'in *Til Tabışkandar* "Anlaşanlar" adlı komedi eserini Özbek Türkçesine aktarmış olup bu eser iki yılda 300 defa sahneye konmuştur.

1984 yılında *Babur adındaki Oş Dram- Tiyatrosu'*nun kuruluşunun 50. yıl dönümü kutlamaları yapılmıştır. Usmon Temur bu çerçevede ekiple Leningrad'a giderek Cengiz Aytmatov'un Rusçaya aktarmış olduğu *Birinçi Mugallim* "İlk Öğretmen" adlı eserini sahnelemişlerdir. Yine aynı yıl *Aravan Halk Tiyatrosu* tarafından Kırgız Sovyet Cumhuriyetinin 60. yıl dönümü münasebetiyle Usmon Temur'un *Üçünçü Ok* "Üçüncü Ok" adlı drama eseri sahnelenmiştir.

Usmon Temur, 1987 yılında SSCB Yazarlar Birliğine üye olmuştur. Üyelik belgesini Aytmatov'un elinden almıştır. Aynı yıl Bişkek'te *Kırgızistan Neşriyatı* tarafından Kırgız Türkçesiyle yazmış olduğu şiirleri *On Kadam Col* "On Adım Yol" adıyla basılmıştır.

1987 yılından itibaren Oş *Sadası* "Oş Sedası" adlı gazetede çalışmaya başlayan Usmon Temur 1995 yılına kadar bu gazetede çalışmış, 1995 yılında ise Aravan'da yeni yayımlanmaya başlamış olan *Dostuk* "Dostluk" adlı gazetede çalışmaya başlamıştır.

2000 yılında 60. yaş gününde emekliye ayrılan Usmon Temur emekli olduktan sonra da eserler vermeye devam etmiş 2000-2010 yılları arasında roman, hikâye, destan türünde eserlerle birlikte yüze yakın şiir de kaleme almıştır.

2010 yılında 70. yaş gününde *Tört Qanâtli Quşlarım* “Dört Kanatlı Kuşlarım” adlı bir kitapçık yayımlamıştır.

2010 yılından 2015 yılına kadar Kırgız Türkçesiyle yazmış olduğu şiirleri, destanları, kıssaları Oş’taki farklı yerel gazetelerde yayımlanmıştır.

Usmon Temur, 50 yıllık edebî hayatına çok sayıda şiir, roman, kıssa, drama, destan, kaside, hikâye, sığdırmıştır. Ayrıca Toktogul Satılğanov ve Karbalas Bakirov gibi şairlerin seçme şiirlerini Özbek Türkçesine aktarmıştır.

Şair, vatanım, yurdum diye çalışmış, yazmış, ülkesinin insanları da şairi tanıyıp değer vermiştir. Usmon Temur’un basılmış kitaplarının yanı sıra yazıya geçirmiş fakat basılmamış çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Usmon Temur’un 2018 yılında vefat ettikten sonra 2021 yılında çocukları tarafından basıma hazır halde olan ve şiir, hikâye, roman ve destan gibi edebî türlerden oluşan üç tane kitabı yayımlanmıştır.

Şair dünya görüşü ile ilgili olarak şöyle demiştir:

“Nasıl ki Avrupa Birliği var ise Türk halklarının da Turan Birliğine ihtiyacı vardır. Ve bu birlik bir gün mutlaka gerçekleşecektir. Bu öylesine söylenmiş bir söz değil yüreğimden çıkan halis sözlerdir. Kazak şairleri Olcas Sülaymenov ve Muhtar Şahanov, Türkmen Şairi Mamat Seyidov, Kırgız yazar Kazat Akmatov gibi Türk halklarının önemli şair ve yazarları da Turan fikrini önemsemektedirler. Tarihte Türkler dünyaya hükmetmişlerdir. Birlik olunur ve Turan kurulursa Türk Halkları güçlü olacaktır.”

3. Usmon Temur’un Edebî Kişiliği

Şair ve yazar Usmon Temur şiir dışında roman, hikâye, destan, drama, kıssa gibi nesir türünden de eserler vermiştir. Usmon Temur, şiirlerinin çoğunu Özbek Türkçesiyle yazmıştır. Özbek Türkçesiyle yazmış olduğu şiirlerinin dışında Kırgız Türkçesiyle de yazmış olduğu şiirleri bulunmaktadır. Ayrıca az sayıda Rusça şiirler de kaleme aldığı görülmektedir. Nesir türünden yazmış olduğu eserlerini ise Özbek Türkçesiyle yazmıştır.

Şairler toplumla bütünleşmiş adeta yaşadığı toplumun aynası haline gelmiş kişilerdir. Bundan dolayı şairler şiirlerinde yaşamış oldukları toplumun başından geçenleri, yaşanan acı tatlı olayları, sosyokültürel özelliklerini şiirlerinde yansıtmaya çalışırlar. Usmon Temur’un incelenen şiirlerinde de bunlar görülmektedir. Bunların dışında Usmon Temur, tabiat, vatan sevgisi, eğitim, tarih vb. konuları ele alarak şiirlerinde işlemeye çalışmıştır.

II. Dünya Savaşı hiç şüphesiz Sovyet halkının içinde derin acılar yaratmış, yıllar geçse de savaşın açmış olduğu yaralar kapanmamış, halkın içinde devamlı kanayan bir yara olmuştur. Savaşın başından sonuna kadar yaşanan toplumsal sıkıntılar sonraki yıllarda da uzun süre hissedilmiştir.

Sovyet toplumunun içinden çıkmış olan şair ve yazarlar eserlerinde II. Dünya Savaşı’nın toplumda yaratmış olduğu sarsıntıları eserlerinde ortaya koymuşlardır.

Usmon Temur'un doğum tarihine bakıldığında II. Dünya Savaşı yılları başlamadan bir buçuk yıl önce dünyaya gelmiş, savaş yıllarında her ne kadar küçük yaşta olsa da savaşın olumsuz tarafları hafızasına kazınmış ilerleyen yaşlarında da savaşla ilgili duygu ve düşüncelerini şiirlerine yansıtmıştır. Usmon Temur'un incelenen şiirlerinde II. Dünya Savaşı'nın etkileri hissedilmektedir.

Usmon Temur kendine has üslubu ile yaşamış olduğu döneme ait hayatın içinden alınan konuları şiirlerinde işlemiştir.

4. Usmon Temur'un Kırgız Türkçesiyle Yazmış Olduğu Şiirlerinden Örnekler

Komuzçu

Bu emne özü? Ce tüş körüp catambı?
Salaasınan karmap algam apamdın.
Bir çaş cigit komuz çertip oturat
Oygo salıp ongo cakın adamdı.
Küügö kumar cüröktördü paralap,
Kıl caratkan munduu ırgak taralat.
Bara-bara şattanat da oboloyt
Camgır cuugan toolorumdu aralap.
Komuzçunun kolun eerçiyem elendep,
Kulagıma mintip süylöp enam kep:
"Komuz bolup süylöp catat, tıñşagın,
Soguş bütsö atan aman kelem dep"...

Este turat – tıñçiganda kalamdar,
Komuzçunu dülöy deşken adamdar.
İşenbegem, işenbegem, antkeni –
Çındı kalptay süylöy turgan adam bar!
Çaş kezimen, oşol bala kezimen
Dalee dülöy komuzçuga kezigem.
Armandarın komuz menen aytkanda
Ugup çatıp miñ bir colu ezilem.
Tündörü da ketem keede oygonup,
Uktay albaym köpkö çeyin tolgonup.
Oy tabiygat, cakşılıkka catabı
Al adamdı dülöy kılıp koygonuñ!
Al komuzçu kayda uçurap, tüş kelse,
Oylondurat dostor meni bir nerse:
Kanday uluu, kanday suluu adam al,
Bolot aga bul düynönü büt berse!
Anı ugup tañ kalışat zoolor da,

Talaalar da, adamdar da, toolor da.
Dülöylördün sezim menen aytkanın
Tappayt keede deni-canı coolor da!

Kopuzcu

Bu nedir? Yoksa rüya mı görüyorum?
Parmaklarından tutmuşum annemin.
Bir delikanlı kopuz çalmakta.
Düşüncelere daldırıp onca insanı.
Ezgi seven yürekleri parçalayan,
Telin çıkardığı hüznü ezgiler duyulur.
Git gide müziğin sesi neşeyle yükselir
Yağmurun yıkadığı dağlarını gezerek.
Kopuzcunun parmaklarını takip edip,
Kulağıma şu şekilde annem söylüyor:
"Kopuzla anlatıyor bir dinle,
Savaş biterse baban sağ salim gelirim deyip"

Aklımda hala ortalık sakinleşince,
Kopuzcuya sağır demişlerdi insanlar.
İnanmamıştım, inanmamıştım, zira
Gerçeği yalanlayan insanlar var!
Gençlik yıllarımdan o çocukluk yıllarımdan
Nice sağır ve dilsiz kopuzcuya rastladım.
Derdimi kopuzla anlatırken
Dinlerken bin bir defa üzülürüm.
Geceleyin de bazen uyanıp,
Uyuyamam uzun süre kıvranıp.
Vay dünya bu yaptığın doğru mu
O insanı sağır dilsiz ettin!
O kopuzcu nerede denk gelirse,
Düşündürür dostlar beni bir şey:
Ne kadar yüce, ne kadar güzel insan o,
Ona tüm dünyayı vermeye değer!
Onu dinlerken hayran kalır dağların zirvesi de,

Tarlalar da insanlar da dağlar da.
Sağırın duyguyla anlattıklarını
Bazen sağlıklı insanlar da anlamaz!
(Temur, 2013, s. 142)

Yukarıda yer alan şiirin adından da anlaşılacağı üzere şair Kırgız kültür hayatının temel değerlerinden olan komuz müzik aletini çalan kişi hakkında yazdığı

görülmektedir. Şüphesiz komuz Dede Korkut'tan günümüze kadar Türkler arasında her zaman önemini ilk günkü gibi korumuş ve korumaya da devam etmektedir.

Şairin bu şiirinde komuz çalan kişinin ruh halini, dinleyiciler üzerindeki etkisini, dinleyicilerin o anki komuz çalan kişinin dilinden dökülen mısralardaki dünyaya gidip gelmelerini, bir annenin duygularını çocuğuna aktarması ile komuz çalan kişi arasındaki benzerliklerini, şairin yaşamış olduğu bölgenin tabiat zenginlikleri vs. konulara yer verildiği görülmektedir.

Ayrıca *Komuzcu* adlı bu şiirde Sovyetler Birliği ile Almanya arasında 1941-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşına da şair tarafından yer verilmiştir. *Soguş bütsö atan aman kelem dep/ "Savaş biterse baban sağ salim gelirim deyip"* mısrasında görüldüğü üzere savaşta olan babanın sağ salim gelmesi arzu edilmektedir.

Şair bu şiirinde yaşamış olduğu topluma ait değerler ile o dönemdeki yaşananları dile getirmiştir.

Uulum Eki Ooz Söz

Mına bugün cigit bolup tiregim,
Ata curtka, ele tiet keregin.
Kayda barsan baatır cooker bol,
Aalam çatak, tüşünörsün ziregim.

Ak kızmat dayım Meken-ataña,
Kızmat – emgek! Andan takır calaba.
Estebeceñ meyli bizdi ar künü,
Estep cürgün Ala-Toonu, sadaga!

Oğluma İki Çift Söz

İşte bugün delikanlı oldu direğim,
Faydan olur vatanına, halkına.
Her yerde kahraman ol, asker ol,
Âlem zordur, anlarsın akıllım.

İyi hizmet et daima ata yurduna,
Hizmet emektir! Ondan asla bıkmama.
Hatırlamasan da olur bizi her gün,
Hatırla her zaman Alatooyu canım!
(Temur, 2013, s. 142)

Ataerkil bir toplum yapısına sahip olan Türk milletinin soyunun devamını ettiren erkek çocuğudur. Şairin yukarıda verilen şiirde oğluna nasihat da bulunup oğlunun nasıl bir birey olması gerektiği konusunda uyarılarda bulunmaktadır.

Çocukluk evresini tamamlayıp artık yetişkin birey olan oğluna vatani için faydalı işler yapması gerektiğini, vatani için iyi bir asker olmasını, vatana hizmet etmeyi hiçbir zaman bırakmamasını tembihlemektedir.

Bilindiği üzere *Alatoo* ülkenin tabii güzelliklerindedir. Şair oğluna gün gelir bizi hatırlamayacak olsan da halkın dilinde, edebiyatında, kültüründe yer edinmiş olan *Alatoo*'yu unutmuyarak her zaman hatırlaması istenmektedir.

Eköobüz Birge Cürgöndö

Eköobüz birge cürgöndö
Ay kündü izdep eleñdeyt.
Çaş küyöö menen kelindin
Süyüüsü dağı terendeyt.
Eköobüz birge cürgöndö
Camandar közü çaş alat.
Bir-birin cüyüp karıgan
Karıyalar kööñü çasarat.
Eköobüz birge cürgöndö

İkimiz Birlikteyken

İkimiz birlikteyken
Ay güneşi arar sağa sola bakarak.
Genç karı kocanın
Aşkı daha da alevlenir.
İkimiz birlikteyken
Kötülerin gözünden yaş gelir.
Birbirini severek yaşlanan
Yaşlıların ruhu gençleşir.
İkimiz birlikteyken

Kündörün cazdın çubatıp:
Yakoru suuga taştangan
Kemedey toktoyt ubakit!..

İlkbahar günlerini neşelendirerek:
Çıpası denize atılmış
Gemi gibi durur zaman!
(Temur, 2021c, s. 220-221)

Usmon Temur'un dördlük halinde yazmış olduğu bu şiirinde sevgiliyle birlikteyken hem ikisi hem de çevredekiler için olumlu durumlarla karşılaşılacağı anlatılmaktadır. Teşbih, mübalağa gibi edebî sanatların görüldüğü şiirde kendilerini gören yeni evli çiftlerin aşkının daha da alevleneceği, kötü insanların ağlayacağı, birbirini seven yaşlıların ruhlarının her zaman genç kalacağını belirtilmiştir.

Sevgiliyle birlikteyken hep mevsimlerden ilkbaharın yaşanacağı, hatta geminin durması için denize atılan çıpa gibi zamanın duracağı şair tarafından şiirinde dile getirilmiştir.

Tolkun Adırlarına Kayrluu

Bul adırlar – uluu adırlar,
Mezgil kelet sizdi kadırlar!

Cayda bolgon emgek maydanı,
Kırmandarga batpagan danı.
Ecem, agam oruşup buuday,
Körünüşkön maga ak kuuday...

Öskön buuday tüşümgö tolup,
Cookerlerge bargan nan bolup.

Caş bolsom da körüp el kamın,
Tartıp algam kölömüş danın...

Bul adırğa mañday ter akkan,
Evropanı nan menen bakkan!..

Bügün catat çöp ösüp, kenen,
Kızıkkan cok tagdırı menen...

Mınday adır bul çöyrödö cok,
Aman kalıp, çaşaganbız tok.

Kokus tüştü bul cakka colum,
Tilim duduk, boş turat kolum...

Kuttuktoogo kayta kelem men,
Toguzunçu mayda kelem men!

Dalgalı Tepelerine Seslenmek

Bu tepeler yüksek tepeler,
Zaman gelir size değer verilir!

Yazın meydanda emek verildi,
Harman yerine sığmayan tahıl.
Ablam, ağabeyim biçerken buğday,
Kuğu gibi görünürlerdi gözüme...

Büyüyen başaklar bol ürün vererek,
Askerlere ekmek olarak ulaşırdı.

Genç de olsam halkı düşünerek,
Tarla faresinden sakınırdım tahılı...

Bu tepede alın teri dökülmüştü,
Avrupa'yı ekmekle beslemişti.

Bugün ise otlar bitiyor,
Kimse artık ilgilenmiyor...

Bu çevrede böyle bir tepe yok,
Sağ salim karnımız tok.

Birden buralara yolum düştü,
Dilim tutuldu, elimden gelmez bir şey...

Kutlamak için tekrar geleceğim ben,
Dokuz mayısta geleceğim ben!
(Temur, 2021c, s. 221-222)

Usmon Temur bu şiirini beyit halinde yazmıştır. Bir tarım ülkesi olan Kırgızistan'da yetiştirilen tahıl ürünlerine yer verilen bu şiirde şair çocukluk günlerinde tarımın yapıldığı tepelerden bahsetmiştir.

Tahıl ürünleri konusunda ülkenin zenginliği, II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin askerlerine tahıl ürünlerinden ekmek yapıldığı ayrıca o dönemde Avrupa'nın hububat ihtiyacı karşılandığı gibi konular üzerinde durulmuştur.

Çocukluk yıllarında tarım yapılan topraklarla şu an ilgilenilmediğini, bu durumu gördükçe üzüldüğünü, fakat elinden bir şey gelmediğini anlatmaya çalışan şair II. Dünya Savaşı'nın zaferle sonuçlandığı 9 Mayıs tarihinde eskiden tarım yapılan topraklara tekrar geleceğini ve II. Dünya Savaşında elde edilen zaferi burada kutlayacağını söylemiştir.

5. Usmon Temur'un Özbek Türkçesiyle Yazmış Olduğu Şiirlerinden Örnekler

Men Tuğilganda

Men tuğilgân mähældä
Yerdä äppâq qâr ekän.
Ätä -änäm, mähällä
Qalbida bähâr ekän.

Kimdir äşulä aytgan,
Älläkim qoli qaytgan,
Kimdir tuşib häyrätgä,
Yäkşänbä bazar ekän.

Garçi yurt säkinu jim,
Öyläb körsä ammä kim,
Qırq yaşgä ötgän asrim
Başida ming qâr ekän.

Ädäm däimä ädäm:
Kim häsisu kim hätäm,
Ezgulik öşända häm
Gäh zuru gäh hâr ekän.

Qaydadir köz yumilsä,
Kimdir hijronni bilsä,
Älläkim bähtsiz bölsä,
Kimdir bahtiyâr ekän.

Muhabbät kuçin sezib,
Yigitlä köçä kezib,
Qızlar rejalar tuzib,
Bir visälgä zâr ekän.
İçkäri uygä kirib,
Darpardani tuşirib,
Qädiriyni yaşirib
Öqiğän bisyâr ekän.

Keksälär ögit qılar,
Yäşlärgä ämäd tilär,
Burgutlä burgut bölär,
Särlär esä mäl ekän.

Här qalay öşä zamân,
Kättäyu kiçik här jân,
Äqibatli, mehribân,

Ben Doğduğumda

Ben doğduğum zaman
Yerler apak karmış.
Anam babam, mahalle
Yüreği baharmış.

Kimisi şarkı söylemiş,
Birilerinin tepesi atmış,
Kimisi hayret etmiş,
Günlerden pazarmış.

Gerçi yurt sesiz sakin,
Düşünürse ama kim,
Yaşım kırkı geçti
Başımda beyazlar çokmuş.

İnsan daima insan:
Kimi açgöz kimi cömert
İyilik o zamanlarda da
Bazen mükemmel bazen de ayaklar altındaymış.

Bir yerlerde göz yumulsa,
Biri hicranı bilse,
Birileri bahtsız olsa,
Birileri bahtiyarmış.

Sevginin gücünü hissedip,
Yiğitler sokakta gezip,
Kızlar planlar yapıp,
Bir bakışa hasretmiş.
Evin içine girip,
Kapının perdesini çekip,
Qodiriy²'i gizlice
Okuyan çokmuş.

Yaşlılar öğüt verirler,
Gençlere başarı dilerler,
Kartallar kartal olur,
Baykuşlar ise çokmuş.

Her neyse o zaman,
Büyük, küçük her can,
Birlik içinde sevgi dolu,

² Özbekistanlı yazar Abdulla Qodiriy.

Suvdek beğubâr ekân.

Ketmân tâşlânişgâ,
Közlâr yaşlânişgâ,
Uruş başlânişgâ
Bir yârim yil bâr ekân.

Atrâfimde yâz manim,
Gârçi umrim sâz manim,
Tengqurlarim âz manim,
Armânim bisyâr ekân...

Su gibi tertemizmiş.

Çapayı bırakmaya,
Gözlerden yaş akmasına,
Savaşın başlamasına
Bir buçuk yıl varmış.

Etrafım yaz benim,
Ömrüm güzel benim,
Yaşıtlarım az benim,
Gerçekleşmeyen hayalim çokmuş...
(Temur, 2021a, s. 8)

Usmon Temur, kendisinin doğduğunda olanları bu şiirinde anlatmıştır. Şairin dünyaya geldiği gün, olanlar, insanların durumu, doğumundan sonra çevresindeki insanların ruh hali gibi durumlar dörtlük halinde yazılmıştır.

Usmon Temur doğumuyla ilgili yazmış olduğu bu şiirinde halkın içinde yaşanmış birçok kötü hatıranın olduğu II. Dünya Savaşı'nın başlama tarihi ile doğum tarihi arasındaki süreye değinmiştir.

Tilaklarım

Tângri umr bersâ yuz yaşgâ kirsâm,
Vâtânni fârâvân, elin toq körsâm,
Yurâgimdâ ne bâr-hâlqimgâ bersâm,
Yâşâdim derdim.
Yurt aslâ körmäsâ bôrân-surânni,

Turkiy fikr âlsâ tağın jâhânni,
Yâhliit diyâr körsâm köhnâ Turânni,
Yâşâdim derdim.

El âzrâq raqs tuşib, âzrâq kuyläsâ,
Köprâq fikr qilib, köprâq üyläsâ,
Yâltur-yulturlârini, qani, suymäsâ,
Yâşâdim derdim.

Judâyâm âz qâlsa kulfât, ğam-ğussa,
Hâr jâydâ häqiqat şâmâli essâ,
Elim deb el sâtğân jânlâr qân qussa,
Yâşâdim derdim.

Hâyât häqiqati tuğ bölsâ dingâ,
Ki, ârin qâlmäsâ bidât, afsungâ...
Ötmîş mâslânäsâ bugungi kungâ,
Yâşâdim derdim.

Cimcimâ sözlârdân bölsâk biz zädâ,
Küz üçün bâhârdâ bermäsâk vädâ,
Maqtâniş bâbidâ qâlsâk ârqada,
Yâşâdim derdim.

Râhbârlâr iş qilsa dâim muhtäsâr,
El iymân bilân işlâb yursâ, uhläsâ,

Dileklerim

Tanrı ömür verse yüze çıksam,
Vatanımı huzur içinde, halkımı tok görsem,
Yüreğimde geçenleri halkıma versem,
Yaşadım derdim.
Yurdum asla görmese kötü gün

Türklük fikri yayılsa tüm cihana,
Bütün ülke olarak görsem Turan'ı,
Yaşadım derdim.

Halk az dans edip, az söylese şarkı,
Çok fikir yürütüp çok düşünse,
Parlak, süslü püslü şeyleri keşke sevmese,
Yaşadım derdim.

Az olsa külfet, dert, tasa,
Her yerde hakikat rüzgârı esse,
Halkım diye halkı satan canlar kan kussa,
Yaşadım derdim.

Hayatın gerçekleri dinle uyumlu olsa,
Ki, hiç olmasa kötülükler, sihir, büyü...
Geçmiştekiler tekrarlanmasa günümüzde,
Yaşadım derdim.

Gereksiz sözlerden dursak uzak
Güz için baharda vermesek söz,
Övünmekte kalsak arkada,
Yaşadım derdim.

Yöneticiler çalışsalar her zaman mütevazı,
Halk iman ile çalışıp uyusa,

Mäddahlärgä unvân bermâq töhtäsä,
Yäşädim derdim.

Özining tāmirin qırqqan şäytānlär,

Bāburni bevātān etgān şäybānlär,
Bölsä qılmişidan gār puşäymānlär,
Yäşädim derdim.

İldizgä täzimdä bölsä gār yäprāq,
Kāmäysä mazardä döppäygān tuprāq,
Äytilsä kāmçilik yutuqdan köprāq,
Yäşädim derdim.

Yänä- işq ölkäsidadä jafā yök desām,
“Ötkän kunlär” dän zör asar öqisām,

Özim hām öntä yähşi asar töqisām,
Yäşädim derdim.

Meddahlara unvan vermek olmasa,
Yaşadım derdim.

Kendi soyuna zarar veren şeytanlar,

Babur’u vatansız bırakan Şaybanlar,
Olsalar yaptıklarından pişman,
Yaşadım derdim.

Köküne baş eğerse yaprak,
Azalsa mezarda üst üste birikmiş toprak,
Söylense eksiklik başarıdan daha çok,
Yaşadım derdim.

Yine aşklar ülkesinde cefa yok desem,
“Geçmiş Günler”³ den daha muhteşem eser
okusam,

Kedim de on tane mükemmel şiir yazsam,
Yaşadım derdim.

(Temur, 2021b, s. 3)

Usmon Temur halkın içinden çıkmış, halkın sosyal yapısını, geleneğini, göreneğini, tarihini, kısacası halkın yaşamına dair her konuda bilgisi olan ve gözlemleyen bir şair olduğu söylenebilir. İşte şair bu şiirinde halkına vermiş olduğu değeri, halkının en iyi şekilde yaşaması için içinden geçen duygularını mısralara dökmüştür.

Halkı için her türlü iyiliği, güzelliği dileyen şair aynı zamanda bu şiirinde Türklük fikrinin dünyaya yayılması ve Turan’a olan özlemini anlatmıştır. Yukarıda şairin belirtmiş olduğu duygu ve düşünceleri gerçekleştirdiği zaman şair için hayatın daha bir anlamlı olacağı belirtilmiştir.

Bölmäsä

Sevişmäklik nä haccättir läziz āni bölmäsä,
Tāmirlärdä muhābbätning jöşqin qāni
bölmäsä.

Uçrāşmäslik āldidä turgān sināvgä bir
zinädır,
Visāl bölmäs yurāklärning şö tuğyāni
bölmäsä.

Qārä közlär qaraşida mingläb cilvä, nāzlär
bār,
Sevärmidik aqiq läblär bösä kāni
bölmäsä.

Häyāt zāvqi, lāv yānişning heç rāhāti
bölmägäy,
Sevgi şāhin qiynāği-yu sāl hicrāni bölmäsä.

Olmasa

Sevişmeye ne gerek var, tatlı anı olmasa,
Damarlarda aşkın coşkulu kanı olmasa.

Buluşamamak bir sınavdır,
Buluşmaz kalplerdeki coşkulu duygu
olmasa.

Kara gözlerin bakışında binlerce cilve, naz
var,
Sever miydik temiz dudaklar buse kaynağı
olmasa.

Aşk ateşi olmasa hayatın zevki olmayacak,
Sevginin zorluğu, biraz da hicran olmasa.

³ Özbekistanlı yazar Abdulla Qodiriy’in bir eseri.

Yurärmidi şaş qizläri suqlántirib, kuydirib, Gezer miydi acele eden kızları boy gösterip,
can yakıp,
Dildärining, dildäşining Öş mäkani Yärinin, gönül verdiği yer Oş olmasa.
bölmäsä.
Usmân uçun bu häyâtdä yäyräb yäşäs Usmon için bu hayatta gülüp oynamak olur
tâturmi, mu?
İşq yölining päst-öridä şu cânäni bölmäsä. Aşk yolunun sonunda bu cananı olmasa.
(Temur, 2021b, s. 13)

Usmon Temur *Olmasa* adlı şiirinde sevgiliye olan aşktan bahsetmiştir. Âşk ile hayat arasındaki ilişkiden, âşık olduktan sonraki ortaya çıkan durumlardan, bir aşkı olmazsa hayatın bir anlamının olmayacağını anlatmıştır.

Bähil

Äslini älgändä u häm bir ädäm,
Yuzi äq bölsädä, kungli kir ädäm.
Suyunib ketädir uşbu sur ädäm.
Änäsi köylägin däđini körsä.
Uzining uy-jäyi äñçäräq gözäl,
Därähtläri hilu meväsä äsäl...
U esä uzini sevädi käsäl-
Ätäsining äddiy bağını körsä.
Niyäti uşälsä suyunib ketär,
Yängi recälärgä tuyunib ketär.
Ämmä, bir lähzädä kuyunib ketär
Äkäsining şädän çağını körsä.
Ä, qanča qiyindir yäşäs bu jängä!
Kunduzi äylanib ketär huftängä,
İkki közi darräv tölädi qängä
Hätining tişining äqini körsä.
Äğäyni, u häqidä şuni häm bilki,
Köpgä zimdän äzär bergän bu tulki,
Yuzu közlarida öynär şö kulgi,
Ukäsining unsiz ähini körsä.
Äytmädim begänägä qilgan işini,
Bäşlärgä yäzlärdä sölgän qişini...
Häsäd kemirädi uning tuşini
Käşki edi sölu sağını körsä!
Bärdir bu cänni häm cilävlävçi kuç
Pärvärdigär älgäy undän qasäs, öç!
Özi käbi bähil kelgänidä duç,
Ajäbmäs özi häm çähini körsä!

Fesat

Aslında o da bir insan,
Yüzü ak olsa da kalbi kara insan.
Sevinir işte bu küstah insan.
Anası gömleğinin lekesini görse.
Kendisinin evi barkı epey bir güzel,
Ağaçları çeşit çeşit meyvesi bal...
O ise kendisini hisseder hasta
Babasının sade bağını görse.
İsteddiği gerçekleşse çok sevinir,
Yeni planlar kurar.
Ama bir anda sıkıntıya girer
Ağabeyinin neşeli anını görse.
Vay, ne kadar zordur yaşamak bu insan için!
Gündüzü bir an dönüşür geceye,
İki gözü hemen kanlanır
Karısının dişinin beyazını görse.
Birader, onun hakkında şunu da bil,
Çoğuna duvar arkasında zarar veren bu tilki,
Yüzü gözü oynar güler,
Kardeşinin sıkıntılı halini görse.
Söylemedim başkalarına yaptıklarını
İnsanların yazını çevirdi kışa...
Kıskançlık kemirir onun içini
Keşke onun bitkin halini görse!
Vardır bu canın da hakkından gelecek
Tanrı ondan hesap soracak!
Kendisi gibi bir fesat karşısına çıktığında,
Keşke cezasını çekse!
(Temur, 2021c, s. 19)

Sosyal hayatın bir parçası olup sosyal hayat çerçevesinde yaşananları şiirlerinde işlemiş olan Usmon Temur toplum içinde karşılaşılan olumsuz bir insan tipi hakkındaki duygularını şiirinde yansıtmıştır.

Fesat adını verdiği şiinde Usmon Temur bu tip insanların çevresiyle her zaman sorunlu olduğunu, en yakınları olan babası, kardeşi başta olmak üzere evdeşine karşı bile olumsuz duygular içinde olduğunu, onlar için iyi şeyler düşünmediğini, hatta onların mutsuz olmalarından zevk aldığı anlatılmıştır.

Şair de toplum içinde yaşayan bu tip insanlara karşı Tanrı'nın gereken cezayı hiç şüphesiz vereceğini ve gereken cezayı da vermesi için Tanrı'dan dilediğini ayrıca bu tip insanların karşısına kendileri gibi fesat insanların çıkmasını istemiştir.

Yāngi Rāmāzān

Rāmāzān äytib keldik qāşingizgä,
Ällāh nur säçäversin başingizgä!
Töqsānda rözä tutgān, aziz bābā,
Etäylik biz hām uşbu yāşingizgä!

Rāmāzān äytib keldik uyingizgä,
Qutluğ öylär qöşilsin öyingizgä.
Rözāni yāhşi tutib, eting, Māmā,
Säksānda qiladigān töyingizgä!

Rāmāzān äytib keldik, yöqlab sizni,
Udumimiz başlādı bu yölgä bizni.
Ämäkicān, nävbāhārdä ögil uylāb,
Sumbulādä çiqaring äy qizingizni!

Rāmāzānı äbdān uqşin eşingiz,
Täyār tursin ällä-yu qöşingiz.
Kelinäyi, yāzdä uğlān älläläsin
İkki qizni ällälägān beşingiz!

Bu kun yurtdä rözäi rāmāzāndır,
Zāmānā bungä mâyil huş zāmāndır.
Öttiz kunlik rözä-yu tārāvihlär
Çin musulmān üçün çin imtihāndır.

Keksälär äytär suzi näql bölsin,
Yāş-yägāng yursä-tursä aql bölsin.
Tāngri üçün tutilguvçi bu rözāngiz
Äzizlär, subhānägä māqul bölsin!

Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan gibi Türk dünyasının değişik bölgelerinde Ramazan ayı içerisinde iftardan sonra çocuklar tarafından evlere gelip Ramazan ayı ile ilgili maniler söylendiği ve söylenen manilerin sonunda ev sahipleri tarafından bu çocuklara yiyecek, içecek, para gibi değişik hediyelerin verildiği bilinmektedir. Usmon

Yeni Ramazan

Ramazan söyleyip⁴[1] geldik yanınıza,
Allah nur saçıversin başınıza!
Doksan yaşında oruç tutan aziz dede,
Çıkalım biz de sizin yaşınıza!

Ramazan söyleyip geldik yanınıza,
Kutlu düşünceler eklensin düşüncelerinize.
Orucu iyi tutup, çıkın, nine,
Seksene çıktığımızda yapacağımız toya!

Ramazan söyleyip geldik, yoklayıp sizi,
Adetlerimiz koydu bu yola bizi.
Amcacığım ilkbaharda oğul evlendirip,
Altıncı ayda evlendirin ay parçası kızınızı!

Ramazan iyice duyulsun kapınızda,
Hazır dursun ninni ve koşuğunuz.
Yenge yazın erkek çocuğa ninni söylesin
İki kıza ninni söyleyen beşiğiniz!

Bugün yurttan Ramazan ayıdır,
Zaman bunun için uygundur.
Otuz gün oruç ve teravih namazları
Gerçek Müslüman için gerçek imtihandır.

Yaşlıların sözleri öğüt olsun,
Gençlere nasihat olsun.
Tanrı için tutulan orucunuz
Azizler, Tanrı katında kabul olsun!
(Temur, 2021c, s. 21)

⁴ Türkistan'da Ramazan ayında çocukların evlerin kapısını çalıp karşılığında para, yiyecek gibi hediyeler olarak Ramazan ayı ile ilgili söylemiş oldukları bir tür mani (Yaramazan).

Temur da halkın içinde yetişmiş ve halkın yaşantısını şiirlerine yansıtan bir şair olarak yaşadığı toplumun kültürel değerini yazmış olduğu bu şiirle dile getirdiği görülmektedir.

Şiirinde Usmon Temur insanlar için iyi dilekte bulunan çocuklardan, tutulan oruç ve kılınan teravîh namazları hakkında duygu ve düşüncelerini şiirinde belirtmiştir. Yaşlıların gençlere vermiş olduğu öğütlerin öneminden bahsetmiş ve tutulan oruç ile teravîh namazlarının Tanrı katında kabul buyrulmasını dilemiştir.

6. Usmon Temur'un Rusça Yazmış Olduğu Şiirlerden Örnekler

Revnost

Ya revnuyu tebya k malçışkam,
K pyatiklassnikam - pattsanam.
K jivopisno oformlennım knijkam,
İ k zvenyaşım jivım slovam.
Ya goryaç, kak svinets raslavlennıy,
Ves v kipenii, no bez zla.
Ya ne veryu, çto revnost plamenem
Sjigaet lyubov dotla.
Govoryat – perejitok drevnosti,
Uverayut, çto zloy porok.
A priznatsya bez etoy revnosti
Ya b lyubov sohranit ne mog.

Kıskançlık

Seni erkek çocuklardan kıskanırım,
Beşinci sınıfa giden erkeklerden.
Resimlerle süslenmiş kitaplardan,
Ve çınlayan sözcüklerden.
Ateşliyim, erimiş kurşun gibi,
Kanım kaynıyor ama kötü niyetim yok.
İnanmıyorum kıskançlığın aşkı
Alev alev yakıp yok ettiğine.
Diyorlar eki bir adettir,
Kötü bir kusur olduğunu söylüyorlar
Ama bu kıskançlık olmadan
Aşkımı koruyamazdım.
(Temur, 2013, s. 144)

Usmon Temur'un Rusça olarak kaleme almış olduğu bu şiirinde şairin çocukluk yıllarında yaşanmış olan aşkıdan bahsetmiştir. Şairin ilkökul sınırlarında âşık olduğu ve aşkıdan dolayı aynı sınıftaki diğer erkekler olmak üzere resimli kitaplardan bile aşkını kıskandığını aktarmıştır.

Değişik edebî sanatlarla yer verdiği bu şiirinde Usmon Temur kendisinin ateşe benzetmiş, kıskançlığın zirvesinde olduğunu ama bu kıskançlığın kötü bir kıskançlık olmadığını aşkına sahip çıkabilmek için kıskançlığa gerek duyduğunu söylemiştir.

Netu Sveta...

Nety sveta, netu sveta, netu sveta...
İ sluçaynost hodit ryadom u poroga.
Ne işite, kto vinoven, eşli gde-to

Vı komu-to vdurug nastupayte na nogu.
V koridore, çto tyaguçey mgloyu skomkan

Mojet solnitse zamenit i sigareta.
Oçen trudno, i straşno, esli v kom-to
Netu sveta...

Işık Yok

Işık yok, ışık yok, ışık yok...
Talih kapı eşliğinde bekliyor.
Bir yerde aniden birinin ayağına
Basarsanız

Kim suçlu diye aramayın.
Uzayan karanlığın o puslu k
Oridorlarından
Güneşin yerini bir sigara bile tutabilir.
Çok zor ve korkunçtur eğer birilerinde
Işık yoksa...
(Temur, 2013, s. 144)

Işık Yok adını vermiş olduğu Rusça şiirinde Usmon Temur, insan ilişkilerinde kişilerin mutlaka kendilerinin yapmış olduğu olumsuzlukları görmeleri gerektiğini ayrıca her zaman için insanın içinde umudun her zaman olması gerektiğini ve insan için en kötü şeyin içinde bir umudun olmaması olduğunu dile getirmiştir.

Sonuç

Kırgızistanlı şair ve yazar Usmon Temur 1940-2018 yılları arasında yaşamıştır. Doğmuş olduğu ailenin sosyal durumu ve yaşamış olduğu çevre Usmon Temur'un edebiyata adım atmasında etkili olmuştur. Babasının çiftçilik ve çobanlık yapmasından dolayı yayla ve kışlak hayatı şairin hayatına yön vermiştir.

Lise yıllarında ilk şiiri yayımlanan şair, Kırgız ve Özbek Türkçesi başta olmak üzere Rusça şiirler yazmıştır. Şiirlerinin yanı sıra nesir türünden roman, hikâye, destan, drama, kıssa gibi edebî eserler vermiştir.

Askerlik hizmeti Usmon Temur'a edebî yönden katkı sağlamıştır. Şair askerlik döneminde yazmaya devam etmiş hatta denizci olarak askerlik hizmetini yerine getirdiği için *Denizci Şair* olarak anılmıştır.

Usmon Temur askerlik görevi dışında mesleğiyle ilgili olarak dönemin Sovyetler Birliği içinde yer alan Kişinev, Leningrad gibi yerlere gitmesi onun bilgi ve görgüsünü artırmıştır.

Usmon Temur, Temurkul Umötaliev, Sooronbay Cusuyev gibi dönemin önemli Kırgız şair ve yazarları tarafından takdir edilmiştir. Sooronbay Cusuyev'in *Daban* adlı eseri Usmon Temur tarafından Özbek Türkçesine aktarılıp Taşkent'te yayımlanmış, Kırgız yazar Mar Bayciev'in *Til Tabışkandar* adlı komedi eserini de Özbek Türkçesine aktarmış ve bu eser sahnelenmiştir.

Yetmiş sekiz yıl hayat sürmüş olan Usmon Temur emekliye ayrıldıktan sonra da yazmaya devam etmiş hatta hayata gözlerini yumana kadar edebiyatla meşgul olmuş, başta şiir olmak üzere nesir türünden eserler yazmıştır.

Usmon Temur yaşamış olduğu sosyal çevreye ait değerleri şiirlerinde yansıtmış, çevresi şairliğine yön vermiştir. Şiirlerinde halkın hafızasında yer tutmuş acı tatlı, iyi kötü olaylar Usmon Temur'un şiirlerinde işlenmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında savaşa gidip dönemeyen insanlar, dul kalan kadınlar, yetim olarak büyüyen çocuklar, gözü yaşlı ebeveynler, yıllar geçse de savaşın sarılmayan yaraları şiirlerinde yer almıştır. Bu yönüyle Usmon Temur toplumcu bir şairdir.

Extended Abstract

Kyrgyzstan is one of the independent Turkish republic, in addition to Kyrgyz Turkish, Turkish tribes such as Uzbeks, Kazakhs, Uyghurs and Tatars also live in different settlements of Kyrgyzstan. Apart from the Turkish tribes mentioned there is also a community known as Turks in some districts and villages of Osh and Jalalabad cities in the south of Kyrgyzstan. There is neither much study nor information about the Turks living in the districts and villages of Osh and Jalalabad, except for a few studies conducted by Vinnikov (1956) and Karmysheva (1960) during the Soviet Union period. The studies carried out by the mentioned people are given in the bibliography section and some information about the Turks mentioned in those studies is included. It is known that after the Soviet Union collapsed and Kyrgyzstan declared its independence, some studies such as graduation and master's theses, papers, articles and books were carried out about this community. Usmon Temur, the poet and writer who is the main subject of the article, is a poet and writer known for his Turkish

identity, who was born in the village of Chekabat in the Aravan district of Osh province of Kyrgyzstan and died in this village on 17.12.2018. Usmon Temur, who started writing poems at a young age, wrote poems primarily in Uzbek Turkish and Kyrgyz Turkish, as well as a small number of poems in Russian.

In this study, information is given about Usmon Temur's life and works and examples of selected poems written in Kyrgyz, Uzbek Turkish and Russian are presented. The poems examined were written in Latin letters and then translated into Turkish. Usmon Temur was born on January 30, 1940 in the village of Chekabat in Aravan district of Osh province of Kyrgyzstan, as the child of a family engaged in agriculture and animal husbandry. His father's name is Taştēmīrbay and his mother's name is Adalathan. The first of Usmon Temur's poems was published in the newspaper Kyrgyzstan Akikati in June 1957, when he was in high school. Due to his interest in literature, he has been the president of the literature student club since his university years. In 1960, he was the president of the student club called İlham "İlham", first at the "25 Oktyabr School" and then at the Osh State Pedagogical Institute.

The poet, who went to the Pacific Ocean as a sailor to fulfill his military service in 1963, did not stop writing during his military service, on the contrary, he focused more on writing. Usmon Temur was the sailor, who wrote hundreds of poems and three epics during his military service, became known as the "Sailor Poet". The poet worked and wrote for my homeland and the people of his country recognized and valued the poet. In addition to his published books, Usmon Temur has many poems that were written down but not published. After the death of Usmon Temur in 2018, three books of literary genres such as poetry, stories, novels and epics were published by his children in 2021, which are ready for publication. Apart from poetry, poet and writer Usmon Temur also wrote prose works such as novels, stories, epics, dramas and parables. Usmon Temur wrote most of his poems in Uzbek Turkish. Apart from the poems he wrote in Uzbek Turkish, he also has poems written in Kyrgyz Turkish. It is also seen that he wrote a small number of poems in Russian.

He wrote his prose works in Uzbek Turkish. World War II undoubtedly created deep pain within the Soviet people and even though years passed, the wounds caused by the war did not heal and remained a constantly bleeding wound within the people. The social problems experienced from the beginning to the end of the war were felt for a long time in the following years. Usmon Temur reflected the values of the social environment he lived in in his poems, and his environment shaped his poetry. The bittersweet memories, good and bad events that have a place in the people's memory are depicted in Usmon Temur's poems. Especially people who went to the World War II and could not return, women who became widows, children who grew up as orphans, tearful parents, and the wounds of the war that could not be healed even after years were included in his poems. In this aspect Usmon Temur is a socialist poet.

Kaynakça

- Karmişeva, B. H. (1960). Etnografiçeskaya gruppa Tyurk v Sostave Uzbekov. *Materiali i İssledovaniya Po Etnografii i Antropologii* (C. 1, s. 3-32). Moskva: Akademi Nauk SSSR.
- Temur, U. (2013). *Asarlar: huftondagi yigi, üçinçi kitob*. Öş: Adabiy-Körköm Basılma.
- Temur, U. (2021a). *Asarlar: uyğongandagi öylar, oltinçi kitob*. Öş: Adabiy-Körköm Basılma.
- Temur, U. (2021b). *Asarlar: oy yiğdagan keçalar, ettinçi kitob*. Öş: Adabiy-Körköm Basılma.
- Temur, U. (2021c). *Asarlar: nurli kalom, sakkizinçi kitob*. Öş: Adabiy-Körköm Basılma.
- Vinnikov, Y. R. (1956). Rodoplemennoy Sostav i Rasseleniye Kirgizov na territorii yujnoy Kirgizii, İzdatelstvo. *Trudi Kirgizskoy Arheologo-Etnografiçeskoy Ekspeditsii* (C. 1, s. 139-170). Moskva: Akademi Nauk SSSR.